

Біляцька В.П.

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології та мовної комунікації
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Полякова С.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
вчений секретар
Дніпропетровський науково-дослідний інститут
судових експертиз

ЦИКЛІЗАЦІЯ ПОЕЗІЇ КАТЕРИНИ КАЛЕНІЧЕНКО

Анотація. У статті йдеться про лірику збірок «Переливи радості й печалі», «Під небесами осяйними», «Впивайся музикою, ліро» Катерини Каленіченко. Кожну збірку поезій поділено на авторські цикли з провідним ліричним образом, який є часткою його структури, наголошується на способах komponування поетичних текстів у цикли як специфічному виді контексту.

Ключові слова: ліричний цикл, поезія, циклізація, композиційний прийом, Катерина Каленіченко.

Biliatska V.P., Poliakova S.V. Cyclic structure in Kateryna Kalenichenko's poetry. The article deals with the lyrical collections of Kateryna Kalenichenko, including "Ripples of Joy and Sorrow", "Under Radiant Skies", and "Savor the Music, Lyre". Each poetry collection is divided into authorial cycles centered around a primary lyrical image, which forms an essential part of the structure. The article emphasizes the techniques of organizing poetic texts into cycles as a unique contextual approach.

Key words: lyrical cycle, poetry, cyclic structure, compositional technique, Kateryna Kalenichenko.

Лірика сучасної української поетеси з Придніпров'я, члена Національної спілки письменників України Катерини Петрівни Каленіченко, відтворює «вічний ритм життя», передає внутрішні роздуми й емоції, порушує теми буття. Катерина Каленіченко є авторкою

збірок поезій: «Переливи радості й печалі» (2016), «Під небесами осяйними» (2018), «Впивайся музикою, ліро» (2017), повісті у віршах «Красуня» (2017). Шлях в літературу вона починала з творів для дітей: «Капелюшок-мандрівник» (2000), «Чотири пори» (2002), «Царівна Ледарівна» (2002), також є співавтором колективних книжок, таких як: «Книжкова веселка: Дитячі письменники рідного краю» (2009); «Письменники Дніпропетровщини – шкільним бібліотекам (2012); «Наш кращий друг – природа: Збірник творів письменників Дніпропетровської області (Екологічна читанка)» (2013); «Рудик» (Львів, 2015); «Крила» (Острог, 2017). Багато віршів Катерини Каленіченко покладено на музику.

Актуальність дослідження. Поезія Катерини Каленіченко, за визначенням А. Шкляра, наповнена «доброю енергією, сонячним світлом, пахощами, які линуть від садів і степів..., філософічністю, бо ж авторка має власну концепцію, систему поглядів на світ. Кожен з віршів – то своєрідний мікрокосмос, що вмістив у себе безліч інтонацій і ритмів, відтінків, почуттів, подихів» [8, с. 7]. Проте її ліричний доробок є малодослідженим, це переважно передмови до її поетичних збірок (А. Шкляр, Л. Левченко), аналіз поеми «Красуня» та ідейно-змістові параметри лірики (В. Біляцька). Циклізація лірики К. Каленіченко не була об'єктом дослідження, частково порушувалася у статті В. Біляцької «Поетичний всесвіт Катерини Каленіченко» [1], тому **мета дослідження** – розглянути цикли поезії К. Каленіченко, визначити своєрідність мотивів, образів, способи komponування поетичних текстів у цикли.

Виклад основного матеріалу. К. Каленіченко виявляє тенденцію до тематичного «об'єднання окремих творів», до циклізації лірики. Кожну збірку її поезій поділено на авторські цикли з провідним ліричним образом, який є часткою його структури. Збірки «Переливи радості й печалі» «Під небесами осяйними» мають по шість циклів, назви яких є рядками поезій, чи заголовками поезій. Наприклад, цикли «Гостя», «Я – українка», «Закохане мовчання», «Розстріляна пісня» містять однойменні поезії. Ліричні цикли авторки різноманітні за змістовими та формальними домінантами: оспівування рідного краю («Гостя», «Під небесами осяйними»), занурення в історію рідного народу й України («Я – українка», «Україно, птахо сиза»), інтимна тематика («Закохане мовчання», «Заховатися за туманами»), доля жінки («Зіткана з чекання»,

«Жіночі весни», «Не плачте, Осене»), вторгнення «сусіда-окупанта» на нашу землю («Розстріляна пісня»). У «Літературознавчій енциклопедії» цикл трактують, як «сукупність художніх творів, належних до одного жанру або спільних за ідейно-тематичним принципом, за подібністю композиційних форм, об'єднаних задумом автора в естетичну цілість» [7, с. 570].

Цикли поезій у К. Каленіченко мають рамкову композицію, тобто є «вступний» і «заключний» вірш. Наприклад, цикл «Жіночі весни» починається поезією «Жіночі весни цвіт дочасно гублять», у якій передається плин «жіночої» весни, краси, зваби, але ж і переконання, що «справжню» жінку і «відцвілу» люблять, бо розумна, гарна – це «натхненна книга – кожна в ній сторінка з роками перечитується знов» [5, с. 67]. Завершується цикл поезією «Весняна жінка». Хоча доля змивала різні візерунки з ліричної героїні, проте «Панна-Осінь» у ній ще не бачить осінню жінку, бо в неї в «душі весна»:

Літа – ніщо, коли в душі весна!

І в цій весні завітчується мрія.

Ішла крізь осінь жінка чарівна...» [5, с. 76].

На думку К. Каленіченко, на зміну молодості весни приходить пора спокійної зрілої осені (цикл «Не плачте, Осене...»). Саме в ній переосмислюється багато життєвих цінностей, відсіюється зайве, визначається головне і безцінне, чого душа прагнула завжди – необмежена свобода, вільний простір і елементарні буденні речі, які приносять задоволення і щастя:

Менше блискоту в очах,

Більше втоми на плечах,

Срібна нитка у чорнявім волоссі.

Є ще мрія – й не одна...

Чом же, мрійнице, сумна?

А вона в одвіт на те: «Просто осінь...» [3, с. 9].

Осінь буває різною – золотою, сонцесяйною, плаксивою, капризною... Може, саме тому її нерідко порівнюють з жінкою. «Я жінка-осінь. Й мама вже старенька – / Обох зреклися весни молоді» [5, с. 12]. Очевидно, авторка і присвятила цій темі цілий цикл з провідним образом осені-жінки – «За вікнами моїми – карнавал», «Пролетів перший сніг», «Грудень уже в листопад заглядає», «Живи», «Не плачте, Осене»:

Не плачте, Осене, не плачте
За тим, що втратили красу.
Небесній хмурості пробачте
За цю непрохану сльозу.
За цей гнітючий сум тужливий,
Що вже накинув шаль на Вас,
За листопад оцей зрадливий,
Що не станцює з Вами вальс.
Не плачте, Осене, не плачте...
Невідворотне – не спинить.
Змиріться й Вишньому завдячте
За неповторну Вашу мить [5, с. 80].

Символічні образи надихають авторку на нові й нові поетичні рядки. Осінь в «шатах золотих» вона порівнює із зрілою жінкою, у якої печаль і радість «різного відтінку», «Від райдужно-яскравих – до блідих» [5, с. 76]. У порівняльних конструкціях два основні компоненти: об'єкт порівняння – жінка та суб'єкт порівняння – осінь:

Була і осінь – золотою,
була і жінка – молодою,
та час байдужий до краси:
одній – позлітку обтрусив,
а іншій – квіт...
Що ж нині там, за полянами?
Сліпі тумани – пеленами,
нудні дощі, рвучкі вітри,
що всі гуртом на – раз, два, три
хитають світ...
І стане жінка в непогоду
молити сонця з небозводу
у дні незатишні свої,
а думи, думи, як рої,
пливтимуть вдаль... [5, с. 76].

У цій поезії немає прямого порівняння, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим, у ній жінка асоціюється з осінню за уявними ознаками пори року й «пройденого шляху»:

Ще буде осінь – золотою.
Ще буде жінка – молодою:
діждé весну, змахне крильми,
а від студеної зими –
вгорне́ться в шаль [5, с. 76].

Ліричні цикли «завдяки композиційній єдності набувають додаткової естетичної вартості» [7, с. 570]. У збірці «Під небесами осяйними» є цикл «Час кусати калиту» – це ліричне трактування народних свят від Катерини (24 листопада) до Покрови (1 жовтня). Про кожне свято авторка пише в народнопоетичному стилі, передає його сакральне-магічне значення й художньо моделює обрядодії. Поезії в циклі подано за народним і церковним календарем: «Скажи-но, діво Катерино, / Свята заступнице моя, / Чому на власні іменини / Не відчуваю свята я» [5, с. 34] («До святої Катерини», 24 листопада); «Час кусати калиту / Ну ж бо, парубче, давай!.. / Тільки зуби не зламай» [5, с. 35] («Шлях Андрію промету...», 30 листопада); «Вишивальниця Варвара / Потихеньку ночі крала / І доточувала дні... Ждала Саву на коні!» [5, с. 36] («Вишивальниця Варвара», 4, 5 грудня); «В кожній хаті Миколая / Дітвора в цей день чекає... / Він притоптує сніжок / І до них несе мішок. / Дістає з мішечка того – / Що просили у Святого! / Й під подушечку кладе / Все замовлене оте» [5, с. 37] («Від Святого Миколая», «В кожній хаті Миколая...», 6 грудня); «Кажуть – як кутя Багата, / То і гостей повна хата!..» [5, с. 39] («Кажуть – як кутя Багата», 24 грудня), «Щедрівочка щедрувала... / Я Василика чекала. / Будем до світанку / Водити Маланку...» [5, с. 41] («Маланка», 31 грудня).

Усі свята, про які йдеться у циклі «Час кусати калиту» пов'язані з обрядами, народними прикметами. Виразний аграрно-магічний зміст мав новорічний обряд засівання, посипання на Василя, адже він є покровителем землеробства: «З хату в хату у селі / Ходять нині Василі... / Посівають всі оселі, / Щоб зерна було – під стелю / Від майбутніх врожаїв» [5, с. 42] («З хату в хату у селі», 1 січня). У поезії про Голодну куту, останню з різдвяно-новорічних свят, згадується теща, Водохреща, розкривається мета освячення води «освятеться вода, / то й з осель втече біда» [5, с. 43] («І кутя Голодна й теща...», 5-6 січня); на Явдоху ніхто «не працює, за погодою пильнує» [5, с. 44] («Прийде в березні Явдоха» 1 березня), пригадуємо, що на Теплового Олексія «загудів бджолиний рій» і

«До весни приходить сила – / Шука лід хвостом розбила» («Заспівала спозаранку», 17 березня). Знаємо, що на Благовіщення будь-яка праця – великий гріх. Авторка поетично підтверджує народні передбачення: «косу дівка не плете», «гнізда не в'є пташина», інтерпретує повір'я про зозулю: «Всякий труд – страшна провина! / Он зозуля не зважала / / І гніздо в цей день звивала. / Тож покараною є / І гнізда з тих пір не в'є» [5, с. 46] («Благовіщення іде...», 25 березня) [1].

У поезіях циклу наголошено на родзинці кожного народного свята, на його значенні й пошануванні: у Вербну неділю вербова гілка нехай «по чім попало б'є / Сили й духу додає!» [5, с. 47]; після освячення крашанок влаштували «навбитки», а до небес полетів перегук: «Христос воскрес!» [5, с. 48]; на свято Юрія: «Виганяють із дворів хазяї своїх корів» [5, с. 49]; у Зелену неділю: «Наламаю гілля клена і осики, і вільхи, / Ще й наріжу лепехи... Зілля – на долівці. Слава Божій Трійці!» [5, с. 50]; символічними образами постає свято Купала: «Підпалило колесо «зазівайла»... / То було опудало на Купайла!» [5, с. 51]. К. Каленіченко наголошує на важливості народно-християнських свят:

Від Іллі і до Пилипа –
У нас празники великі!
Три Пречисті і три Спаси:
Маковія – буде зразу,
Другий – з пундиком медовим,
Третій – з яблуком садовим! [5, с. 54].

У свята на честь Божої Матері, яка знала зі своєї голови білу хустку, покрову, і розкрила над людьми у церкві авторка напнути «полог» свій: «Над людиною, над птахом, / Над стражденною землею – Україною моєю» [5, с. 55].

У кожній поезії циклу «Україно, птахо сиза» авторка намагається донести до читачів, яке глибоке та міцне коріння має наша нація, якою козацькою звитягою та славою досі дихають наші степи і який одвічний ворог відбирав та й нині прагне відібрати землю нашу і волю, оспівує «юних і сивих», які вийшли «чубити ординців», захищати Неньку Україну і степи:

Нас вітри присіяли до ріллі...
Здавна гречкосії ми й ковалі.
Наші коні, сідлані на скаку,

Звіку-зроду віддані козаку.
З хурманки чумацької – та у бій!
З мужністю козацькою – до побід!
Кляті ще не вигибли вороги,
Маємо їх вибити – до ноги...! [5, с. 27].

Авторка переконана, що «поет не може стояти осторонь, коли рідна земля під ворожим чоботом, коли Україну знову розпинають завойовники, відбираючи життя і волю народу. Так було колись, так є – нині. Вільний народ – у вічній боротьбі за свою свободу... З любов'ю до України, до ріднокраю написалося чимало поезій, бо це та неопалима купина, що закохує назавжди» [3, с. 5]:

Ми українці, гинем за своє –
Оці бандерівці, хохли і малороси.
Оцей ніким не скорений народ,
Що пана бив, а нині – окупанта,
Що за свободу йде на ешафот,
Бо має силу витримку Атланта [5, с. 26].

Кожен письменник дбає про збереження духовних традицій, які є кодом генетичної пам'яті. Визначальним кодом кожної нації є мова. У поезії «Незалежна Україна» авторка пише, що наче й маємо святе, мову солов'їну, проте багато ще людей «співають щось не те» [4, с. 27]. К. Каленіченко пише: «настав час відродження свого слова і зречення – чужого! Були часи, коли в нашого народу відбирали все – землю, волю, хліб і навіть мову, на якій не дозволяли ні говорити, ні писати. Ще й досі каламутять воду щодо мовного питання деякі «політикани» і вихід з цього один – всенародне бажання говорити рідною мовою» [5, с. 6]:

Скільки ж сказано про мову
Нашу рідну гомінку!
Солов'їну, світанкову,
Щиру, лагідну, дзвінку...
Втім, ще є у нас Мазайли –
Хоч рідких не люблять щів,
Та «язик» їм, бач, не зайвий,
Як сідають до борщів...
Як не вчитимеш рідненьку,
То її й не будеш знать!

Як свою не любиш Неньку,
То й чужу не злюбиш Мать...

Кожен цикл поезії К. Каленіченко – це спосіб зображення світу, контекст вираження авторських ідей, поглядів, світоглядних позицій. Причини циклізації як однієї із активних жанрових модифікацій, варто шукати в глибоких пластах свідомості, у ревізії самого поняття «цілісність» у перехідний період від класичної до нетрадиційної парадигми художності [2, с. 8].

Висновки. Поезії збірок «Переливи радості й печалі», «Під небесами осяйними», «Впивайся музикою, ліро» К. Каленіченко містять авторську заданість композиції, ліричні цикли, що об'єднані задумом авторки в естетичну цілість. Авторка їх виокремила за змістовими та формальними домінантами: оспівування рідного краю, занурення в історію рідного народу й України, інтимна тематика, доля жінки, вторгнення «сусіда-окупанта» на нашу землю.

Література

1. Біляцька В. Поетичний всесвіт Катерини Каленіченко. Палітра слова й тексту Січеславщини: *колективна монографія* / Упорядкув. В. Біляцька. Дніпро: ЛІРА, 2024. С. 3–25.
2. Біляцька В. П. «Малюнки долі» Ігоря Забудського: жанрові «знаки» циклізації. *Issues of modern philology in the context of the interection of languages and cultures*. Venice, Italy, 2019. Р. 8–11.
3. Каленіченко К. Лист. Архів письменниці. Дніпро, 2019. 10 с.
4. Каленіченко К. Переливи радості й печалі: поезії / передм. А. Шкляра. Дніпро : ЛІРА, 2016. 112 с.
5. Каленіченко К. Під небесами осяйними: поезії. Дніпро : Журфонд, 2018. 88 с.
6. Каленіченко К. Впивайся музикою, ліро... : пісенна лірика. Дніпро : ЛІРА, 2017. 84 с.
7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. Київ: ВЦ Академія, 2007. Т.2. 624 с.
8. Шкляр А. І вогник особливий... *Каленіченко К. Переливи радості й печалі: поезії*. Дніпро : ЛІРА, 2016. С. 4–8.